

A PARTTALAN MESÉLÉS ÖRÖME

BRASNYÓ ISTVÁN: *Familia*.

Forum, Újvidék, 1979.

Brasnyó azok közé a ritka íróink közé tartozik, akiknél a termékenység új nyújtását is jelenti, azaz esetében a termékenység nem jelent állandó önismétlést, egy téma végtelen variálását. Már amikor összehasonlítjuk a *Gazdanépek* karcolatait a *Tükrös madonna* műfajilag nehezen definiálható írásaival, láthatjuk, hogy az író valamilyenfajta fejlődésen esett át. Most, amikor kezünkben van a *Familia* tájainkon ritkaságszámba menően vaskos kötete, újra csak a fentieket állapíthatjuk meg: Brasnyó ismét új arcát mutatta fel, ismét kísérletet tett írásművészetének további fejlesztésére.

Írásművészetére nem az a jellemző, hogy műről műre váratlan fordulatokkal lepi meg olvasóit, hanem mindig arra törekszik, hogy a már birtokolt közlési alapsémába újabb elemeket vonjon be, s ezzel mintegy tökéletesíteni szándékozik ábrázoló eszközeit. Ezért mondhatjuk, hogy a *Familia* formailag tulajdonképpen a *Tükrös madonna* tökéletesített változata. Már az utóbbiban tapasztalhattuk a konkrét társadalmi-szociális betörését, ami elkerülhetetlen volt, mivel az önismétlés veszélye fenyegette a szerzőt, de most ez az elem még nagyobb teret kapott. Írónk eljutott az ábrázolás azon szakaszába, amelyben közli az olvasóval, hogy még mikor játszódik le. Ezt igen közvetett és ezért mondhatni: művészi módon tudatja olvasójával. Itt-ott egy-egy mondatfoslány, beszédtöredék vagy idézés utal arra, hogy a *Familia* történések időpontja a harmincas évek végére helyezhető. A mű hőseinek gondolatai azonban igen gyakran még a század elejére kanyarodnak vissza, úgyhogy végeredményben a könyv vagy negyven esztendő élményanyagát öleli fel. A történes időbeli konkretizálása magával vonta az egyéb formai-közlési változásokat. Mert Brasnyó az említett kort specifikus módon igyekezett felidézni és kifejezni hozzá való viszonyulását.

A *Familia* nem más, mint kísérlet az ábrázolt kor hangulatának és közérzetének felidezésére. Erre pedig nagyon is megfelelt Brasnyó eddig is alkalmazott szubjektív prózája, azaz hősei belső monológjainak kivetítése. Korabeli embereket szólaltat meg írónk, gondolataikat, érzéseiket igyekszik plasztikusan megidézni. Ezért művének sok a „hőse”, kiknek gondolatvilágát és érzelmeit nem folyamatosan szándékozik lejegyezni, hanem kötetlenül, egy-egy adott, rendszerint lényeges élethelyzethez, hanem kötetlenül, egy-egy adott, rendszerint lényeges élethelyzethez, amikor is némi cselekményesség van kibontakozóban a belső monológ kárára. Brasnyó nyilvánvalóan nem döntött véglegesen a két forma közül az egyik mellett, vagy talán, esetenként váltogatta őket az ábrázolásra kerülő anyagtól függően. Óriási méretű, parttalan tudatáramlatok ragadják meg az olvasót, ki a kezdetben nehezen találja fel magát bennük, de aztán megszokja őket.

A történelmi-szociális elem konkretizálása mellett újszerű Brasnyó új alkotásában a város betörése. A *Tükrös madonna* jelentős hozzájárulást jelentett a vajdasági falu ábrázolásához. A *Familia* is a falu világot idézi fel kezdetben, de igen hamar a színhely áttevődik a városba. Ez a város lehet bármelyik nagyobb vajdasági település, sőt néhányszor konkrétan tudjuk, hogy mondjuk Újvidékről van szó. Bepillantást nyerhetünk a városi polgárság különböző képviselőinek, kereskedőinek, újságíróinak, postai alkalmazottainak stb. a tudatába. S válják a szerző dicséretére, hogy ezeknek a hősöknek felidézése, megragadása legalább olyan sikeres, mint falusi hőseié.

Már a *Tükrös madonnában* felfigyelhetünk Brasnyó humorának egyszerűségére és vaskosságára. Helyét most az erotikának adta át. Az utóbbi

évek vajdasági magyar prózájában nincs olyan alkotás, amelyben az erotika olyannyira jelen lenne és fontos funkciót töltené be, mint a *Família*-ban. A sok rövid írásból, mozaikkockából összerakott könyv szinte mind-egyikében erőteljesen és kendőzetlenül kitárulkozik a nemiség. Gyakran egy-egy történet jóformán csak vele kapcsolatos. A szex különböző megnyilvánulási formái bontakoznak ki előttünk, annak természetes és természetellenes változatai, s a végén mindezek egyszerre vannak jelen egy újvidéki történetben.

Külön kell szólnunk Brasnyó művének nyelvezetéről. Tudtuk már, hogy ő a nyelvet az ábrázolás hitelessége és megfelelő írói hatás elérése érdekében tudatosan és merészen alkalmazta. Hol tárgyilagos és hűvös beszámolóút ír, mint mondjuk a *Gazdanépek* egyes írásaiban, hol szántsándékkal bonyolítja azt, amit közölni akar, úgyhogy az olvasónak kell a fonalat kibogoznia az írói szándék megértése érdekében. A *Família*-ban Brasnyó olyan nyelvi bravúrokat hajt végre, olyannyira ügyesen állítja a nyelvet mint a közlés közvetlen anyagát a mondanivaló szolgálatába, hogy azt tájainkon eddig még szinte senki sem érte el. Tagadhatatlan, hogy Brasnyó a magyar nyelv gazdagságának alapos ismerője és ez nagyban segített neki a *Família* megírásában.

Az ábrázolt világ társadalmi-szociális konkretizálása, a városi környezet betörése és jelenléte, az erotika váratlan eluralkodása, valamint a nyelvvel való szuverén és tudatos bánás olyan új elemek Brasnyó legújabb alkotásában, melyek mind arra hivatottak, hogy kifejezzék a szerző viszonyulását a meglevenített korhoz. Mert a *Família* tulajdonképpen a vajdasági városi polgárság zárt világa, amelynek tagjai egymásra utaltságukban és elkorcsosodottságukban, romlottságukban és reakciós nézeteikkel szerzőnk szerint érettek voltak arra, hogy eltűnjenek a történelem örökösen változó színpadáról. Ennek a nagy családnak tagjai, Brasnyó értelmezésében, vakvágányra siklott jó szándékú egyének, emberiségükben megtört hősök, dehumanizált aljanép. Vagy a másik változat: vagonukhoz ragaszkodó, minden újat elvető, dekadens, a fasiszta új rendben bízó polgárok. A *Família* a háború küszöbén vegetáló kispolgárok kiüttalan sorsát volt hivatott ábrázolni. A teljes testi-lelki csőd bontakozik ki előttünk, egy zárt világ áporodott és bomló bűze. Nincs a könyvben szinte egy fényes villanás sem, amely ennek a világnak valamilyen pozitív vonását sejtette volna meg. Csak a nem megvalósult álmok felfedezése utal arra, hogy ebben a romlott világban is léteztek emberi elképzelések. Minden új lepatog az családi kör tagjairól, Európából csak a vulgáris nemiség nyer bebocsátást. S éppen ebben jut kifejezésre az erotika szerepe. Az erotika az az eszköz, amelynek segítségével Brasnyó aláhúzza e világ romlott tehetetlenségét. Az ábrázolt egyének magánéletében vagy vágyálmaiban a nemiség az első helyen áll. Rajta keresztül élük ki rejtett sóvárgásaikat, vagy azon buknak meg, ami aláhúzza teljes csődjüket. Brasnyó alkotásában az erotika nem öncélú vagy esetleg divatos mozzanat, hanem arra szolgál, hogy kihangsúlyozza az író által ábrázolt valóság milyenségét. De írónk nem mond ítéletet e világ felett, azt talán az olvasóra bízta. Burjánzó nyelvezete, végtelen barokkos mondatai, ismétlései, nyelvi csúrése-csavarása ugyanakkor remek paródiája a század elejei szentimentális regényeknek is. Mert Brasnyó egyértelműen elhatárolja magát a *Família* világtól azzal, hogy gúnyosan viszonyul hozzá.

A *Família* irodalmunk egyedülálló, de korántsem hibátlan terméke. Mondhatni korszerű, tájainkon újszerű eszközökkel igyekszik felidézni történelmi közelmúltunkat. Ez a kísérlet azonban nem járt teljes sikerrel. Elsősorban Brasnyó nyelvezete az, amely az átlagolvasó számára igencsak megnehezíti a mű olvasását. A minimális történés a rövidke írásokban szintén hozzájárul ehhez. Egy-egy motívum ismétlése fárasztó, az írói leleményesség, ugyanazon dolgot számtalan módon jelezni, véges, jó néhány történetet egyszerűen mellőzni lehetett volna és ez nem vont volna le az összhatásból. Végeredményben igen merész az alkotás regénynek való minősítése is. Mindezek a hiányosságok ellenére Brasnyó legújabb

alkotását nemcsak úgy tekinthetjük, mint szerzője fejlődésének eddigi csúcspontját, hanem mint a vajdasági magyar próza egy izgalmas és kétségtelenül értékeket magában hordozó kísérletét. S újra leírhatjuk: nagy érdeklődéssel várjuk Brasnyó újabb művét. Úgy tetszik, fejlődése még számos meglepetést és értékeket rejteget magában.

VARGA ISTVÁN

TÚL A HALLÓTÁVOLSÁGON

FENYVESI OTTÓ: *Ezüstpatkányok áttetsző selyemzónákon.*

HÓDI SANDOR: *Létélmény és valóság.*

VASS ÉVA: *Nyárkiszületek.*

BENEDEK MÁRIA: *A képernyőn havazik.*

Gemma Könyvek 9—12. Forum, Ujvidék, 1978—1979.

Aránylag nem sok idő telt el azóta, hogy az Üzenet oldalain a napi recenziók terjedelmét meghaladó kritikánkban a mérleget tárgyává tettük a jugoszláviai magyar irodalom első kötetes fiatal szerzőinek szánt sorozat első néhány kiadványát, és máris újabb négy füzetecske áll előttünk, újabb értékelő munkára szólítva fel bennünket.

Mondom, nem sok idő telt el a Gemma kapcsán lejegyzett észrevételeink közzététele óta és azóta, hogy mások tollából is megtörtént a sorozat első kiadványainak elbírálása, ennek ellenére többé-kevésbé sikerült mégis kialakítani egy egyetemesnek mondható véleményt az újvidéki Forum Könyvkiadónak erről a vállalkozásáról. Részleteikben a vélemények persze még most sem hozhatók összhangba, hiszen mi, a kötetek értékelői valahányan nagyobb mértékben hagyatkoztunk a friss benyomásokra, a tetszés-nem-tetszés mércéire, mint a higgadt kritikai szembesülés és a marxista műbírálás ennél sokkal szigorúbb és megbízhatóbb módszereire. Bizonyított erre az, hogy bár a fiatalok, a fiatal vers- és prózaírók támogatását, felkarolását és ösztönzését illetően azonos nézetben voltunk, azt mégsem tudtuk eldönteni, hogy a közösség pénzén, a dolgozók tetemes anyagi hozzájárulásából kiadott Gemma Könyvek nyújtanak-e ennek megfelelő vagy legalábbis ahhez kö-

zelálló szellemi ellenértéket a társadalomnak, és hogy ebből a lényeges szempontból indokolt-e minden esetben a sorozat gyarapítása, kellőképpen megfontolt-e egy-egy füzet ki nyomtatása, mint ahogy az sem tisztázódott mind ez ideig, kinek is íródnak ezek a könyvek tulajdonképpen, és nem arról van-e szó csupán, hogy néhány, költői címre pályázó fiatal — bár még szemmel láthatóan éretlen a nyilvános fellépésre — önkritika és tegyük hozzá: időben alkalmazott objektív kritika és tárgyilagos felvilágosítás híján, él (sok esetben pedig visszaél) a kiadó, illetve a társadalom nyújtotta lehetőségekkel és öntetszelgéseit, egyelőre még csak a saját személyét érdeklő és szigorúan csak a saját műhelyecskéjére tartozó próbálkozásait gyűjti könyvbé és nyújtja át kultúránknak.

Minden rosszindulatú érzellettől mentesen már az első Gemma Könyvek kapcsán utalni próbáltam erre a kérdésre, nem kevésbé a fiatalok megtevesztésének veszélyére, illetve mindarra, ami az önbizalom sok esetben indokolatlan és értelmetlen túltáplálásával együtt jár. Nem a számonkérés hangsúlyával, de igenis a szerény tanácsadás szándékával azt indítványoztam akkor, hogy a sorozat gazdagításának a minőség rovására történő sürgetése helyett, a kiadó erre kompetens, erre alkalmas munkatársai: szerkesztői, esetleg állandó recenzensei üljenek le a